

Cumhuriyetin Yüzyıllık Dönemecinde Köylülük Üzerine Yeniden Düşünmek

Sait EBİNÇ¹

¹Dr. Öğretim Üyesi, Van Y.Y.Ü. İ.İ.B.F, SBKY. saitebinc@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3529-921X

Öz: Bu makalenin amacı uzun bir zamandır Türkiye’de akademik ve entelektüel ilginin dışında kalmış olan köy ve köylülük konusu üzerinde yeniden düşünmektir. Bu konuyu yeniden düşünmenin temel amacı Cumhuriyetin yüzyıllık dönemecinde Türkiye’de köyün ve köylülüğün değişim ve dönüşümünün hangi tarihsel eşiğe ulaştığını anlama çabasıdır. Türkiye’de son yirmi yılda kırsal toplumsal yapılar, sanayileşme, kentleşme ve eğitim süreciyle olağanüstü bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bu değişim ve dönüşüm siyasal tutum ve davranışlara nasıl yansımıştır? Bu değişimin zihniyet bağlamında yansımaları nelerdir? Bu konular çerçevesinde Cumhuriyetin kuruluş yıllarından başlayarak günümüze kadar olan değişim ve dönüşüm analiz edilecektir. Kapsam olarak bu değişimin ölçeği kır-kent, metodolojik olarak zihniyet bakımından kentleşme-modernleşme ölçeğidir. Son olarak bu makale Cumhuriyetin yüzyıllık tarihsel dönemecinde köy ve kenti alt alta ekleyip birbirinden çıkarmak suretiyle Türkiye’de kırsal alanın toplumsal ve siyasal değişimini siyasal davranış kalıpları üzerinden takip edecektir. Bu metin bir anlamda Cumhuriyet’in yüzüncü yılında bir bakıma yüzyıllık envanterini çıkarmak anlamına da gelecektir.

Anahtar Kelimeler: Kır, Köy, Ekonomi, Siyasal Davranış, Toplum, Siyaset

Jel Kodları: Z1, Z10, Z13

Rethinking the Peasantry at the Turn of the Century of the Republic

Abstract: The purpose of this article is to reconsider the topic of villages and rural life in Türkiye, which has been overlooked in academic and intellectual circles for a long time. The primary aim of this reconsideration is an effort to understand the historical threshold at which the change and transformation of villages and rural life in Türkiye reached during the century-long juncture of the Republic. In the last two decades, rural social structures in Türkiye have undergone extraordinary changes and transformations through industrialization, urbanization, and the education process. How has this change and transformation reflected in political attitudes and behaviors? What are the societal mindset implications of this change? This article aims to analyze the change and transformation from the early years of the Republic to the present, focusing on these questions. Methodologically, the scale of this change will be addressed spatially in terms of rural-urban dynamics and in terms of mentality regarding urbanization-modernization. Finally, by juxtaposing and subtracting villages and cities at the juncture of the Republic's century, this article will, in a sense, serve as an inventory of the century-long Republic of Türkiye.

Atf: Ebinç S. (2024). Cumhuriyetin Yüzyıllık Dönemecinde Köylülük Üzerine Yeniden Düşünmek. *Politik Ekonomik Kuram*, 8(2), 312-331. <https://doi.org/10.30586/pek.1410147>

Geliş Tarihi: 26.12.2023
Kabul Tarihi: 03.05.2024

Telif Hakkı: © 2024. (CC BY) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Keywords: Rural, Village, Economy, Political Behavior, Society, Politics

Jel Codes: Z1, Z10, Z13

1. Giriş

Kırsal kesimin siyasi evrimi, modernleşme süreciyle birlikte bir bakıma köylü toplumun tedrici olarak ortadan kalkması olarak tanımlanabilir. Endüstri devrimiyle birlikte tarım İmparatorluklarının toprağa dayalı maddi zenginlik kaynağı olan toprak

tek gelir kaynağı olma niteliğini yitirince bu maddi üretim biçimine dayalı toplumsal ve siyasal ilişkiler çözülerek farklı biçim aldılar. Sanayileşme, kentleşme ve eğitim süreçleri modern toplumda köy ve köylü topluluklarını modası geçmiş bir örgüt tipine dönüştürdü. Bu türden modernleşme ideolojilerinin gramerinde ve gündelik dillerinde köy ve köylülük olguları yer yer sarkastik imalar içermektedir. Küresel bir tehdit olan Covid 19 pandemisine kadar bu türden düşünceler bütün modernleşmeci hareketlerde görünmekteydi. Ancak Covid 19 pandemisiyle birlikte ulus devletlerin ve ulus üstü örgütlerin bu kriz karşısında aciz kalmasıyla köy ve kır yaşamını bütün dünyada yeniden ilgi odağı haline getirdi. Özellikle pandemi sürecinde küresel gıda rejiminin kırılabilirliği tarım ve gıda ürünlerinin temini ve tedarik zincirleri konusunda yaşanan krizler, kırsal alanın bütün dünyada stratejik önemini yeniden hatırlattı.

Bu makale Cumhuriyet'in yüzüncü yaşını tamamladığı günümüzde köyün ve köylülüğün yüzyıllık serencamını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Yüzyıl insan yaşamına nispetle kurumların kendi tarihinde kemâl yaşı sayılmaktadır. Kuşkusuz bu makale Türkiye'de köylülüğün bütüncül yapısal analizini bu makalenin sınırlı kapsamı içinde dile getirme iddiasında değildir. Ancak bu metnin sınırları içinde köye ve köylülüğe ilişkin kapitalistleşme sürecindeki değişim ve dönüşümleri eğilimler düzeyinde analiz etmektir. Bu analizin birimleri ise politik tutum ve davranışlar, Cumhuriyet döneminde kırsal alanın ekonomik ve toplumsal manzarası, köylülük sorununa yaklaşım biçimleri, Köycülük söylemi gibi konulardan oluşacaktır. Bu konular tarihsel, kuramsal ve nitel bir metodolojiyle değerlendirilecektir.

Yirminci yüzyılın başında köye ve kırsal alana olan ilgi, özellikle modernleşmenin önünde dirençli ısrarcı muhafazakâr bir engel olarak algılandı. Bu dönemden itibaren sanayileşmesini tamamlayamamış ülkelerde köy sorunu temel sorunlardan biriydi. Bu konunun siyasal olarak gündeme gelmesi 1917 Ekim Devriminin Rusya gibi toplumsal formasyonu itibarıyla köylü olan bir ülkede vuku bulmasıyla başlar. Köy ve köylü konusu ekonomi-politik yöntemin temel araştırma alanlarından biri haline geldi. Bu konu üzerindeki ikinci yoğunlaşma, soğuk savaş sonrası 1950 Sovyet-Çin rekabeti ile gelişti. Feodalizm ve Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) tartışmaları, konuyu dünya sol düşüncesinde yeniden ilgi odağı haline getirdi. Kırsal kesimlere yönelik bu iki farklı ideoloji, kendi meşruiyetlerini sağlamak için kırsal yığınlar üzerinden kurdukları iki zıt yönlü hareketi dayanağı olarak gördü. Kırsal yapılar bir taraftan sol devrimci ideolojiler için mülksüz sınıflar olarak dayanak olarak kabul edilirken, siyasal iktidarı ele geçirmiş orta sınıflar için sosyalist ve işçi sınıfı hareketlerinin karşısında bir mevzi olarak tahayyül edildi. Bu türden ülkelerde köycülük tarım temelli bir kalkınma bir modernleşme hareketinin bileşeni haline geldi.

Köylülük sorununa bu iki farklı yaklaşım biçiminden ilki modernist terminolojiyle açıklanan yaklaşım biçimidir. Modernist ideolojinin yaklaşımı gelişme, ilerleme ve değişimin hangi türlerinin modernist olduğunun saptanmasına yönelik sınıflandırma biçimindedir. İkincisi ise Marksist ekonomi-politik yaklaşımın sınıf dikotomilerine dayanan açıklamasıdır. Bu açıklama, toplumsal değişim ve dönüşümün temel dinamiği olarak sınıf kavramını ön plana çıkarır. Bu yaklaşım sınıf kavramını kurucu ve açıklayıcı temel öge olarak kabul eden yaklaşım biçimidir. Bu iki yaklaşımın ortak öncülleri klasik Marksizmden çok post Marksistlerle benzer nedenlere dayandırılır. Bu benzer nedenler ise Modernleşme ideolojisinin ilerleme, gelişme eğilimine engel olarak kabul edilen unsurlardır. Modernist yaklaşım, gözlemcinin teorik duruşuna göre farklılıklar göstermekle birlikte, temelde rasyonel ekonomik bakış açısını öncül olarak kabul eder. Marksistler için pozitivistin ilerlemeci-bilimci anlayışı, modernist sınıf bilincinin ortaya çıkmasının çarpıtılmış biçimiydi. Ekonomi politiğin köylülük sorununa yaklaşımı genellikle Marx'ın bu konudaki İngiltere ve Alman köyü ile sınırlıdır. Kırsal alandaki kuramsal bilgiler özellikle Alman köylülüğü üzerine Kautsky'nin ve Rus Köylülüğü üzerine de Lenin ve A.W. Chayanov'un yazılarının, Alman sosyal demokratlarının köylülüğün taleplerine karşı geliştirdiği çözümleridir (Lenin, 1996, 64). Chayanov'un Rus köylüsünün kapitalist tarım işletmeleri gibi kiralık ücretli emek çalıştırmadığını bu

durumun Rusya'daki mülkiyet ilişkilerinin temel niteliği olduğunu vurgulayarak tarım işletmelerinin Avrupa'dan farklı olduğunu ileri sürer (Chayanov,1966, s. xiii). Chayanov'un tarım aile işletmesini analiz ederken kullandığı merkezi kavramı, aile ihtiyaçlarının tatmini ile emeğin yıpratıcılığı arasındaki tüketici-emek denklemi onun temel kavramsal anahtarıydı. Chayanov bu kavramla hem Rusya'da Marksist ekonomiyi hem de Batı'da geleneksel klasik ve neo-klasik ekonomilere yönelik sert eleştirilerinde kullandığı başlıca argümanlardan biriydi (Chayanov, 1966, 64).

Emek-tüketici dengesi kavramını geliştirirken Chayanov, bir tarım yılının sonunda köylü bir ailenin brüt gelirini veya brüt ürününü esas aldı. Bu yıllık brüt gelirden, aynı tarım yılının başında çiftliğin sahip olduğu üretim seviyesine geri dönmek için belirli giderlerin düşülmesi gerekiyordu, yani tohum, yem, tamirler, ölmüş hayvanların ve yıpranmış ekipmanın yenilenmesi vb. Bu giderler düşüldükten sonra, aile, o tarım yılı boyunca emeğinin karşılığı olan bir net ürün veya net geliri hesaplamaktaydı (Chayanov, 1966, s. 66).

Chayanov hem klasik iktisadı hem de Kautsky ve Lenin'in tarımdaki tasfiye tezini eksik olduğunu ileri sürmekteydi. Bu tezin işleyişinin ve denkleminin yanlış olduğunu kendisinin geliştirdiği aile tarım ekonomisi kuramında eleştirmekteydi (Chayanov, 1966, s. 54). Klasik tasfiye kuramı Kapitalizm geliştikçe küçük köylü mülkiyetinin ortadan kalkarak endüstri lehinde ve büyük kapitalist tarım işletmeleri lehinde tasfiye olacağı varsayımına dayanır. Genellikle köylü ideolojisinin sınıf bilincinin oluşumu ve küçük ölçekli üreticilerin kapitalist gelişme içindeki konumları üzerine odaklanır (Kautsky, 1988, s. 284). Marksistlerin köylülük ile ilgili bu geniş teorik birikimin varlığı bile politik bir projenin üst yapıya ilişkin ideolojik tasarımlarının ürünüdür. Marksist yöntemin teorik olarak köylülük sorununa bakışı, bu geniş toplumsal kesimleri devrimle olan zihinsel mesafeleri nispetinde değerlendirilir. Devrimin önünde engel, yanlış bilinç ya da anakronik yapılar olarak nitelendirilir (Khan, 1985, s. 56). Bütün bu teorik birikim, Alman ve Rus sosyalist hareketlerin köylü taleplerine nasıl bir tavır takınması gerektiği sorunu toplumsal sınıf farklılaşmalarına karşı geliştirilecek kuramsal çözümler üzerine odaklanır. Modern dönemde tarım ve endüstri arasındaki fark bilinmesine rağmen bu iki alandaki eğilimlerin her toplumsal yapıda aynı düzenliliği göstermeyebilir. Bu nedenle feodalizmden kapitalizme geçişte, köylülüğün farklı eğilimlere sahip olduğunu ortaya koymakla birlikte nihayetinde tasfiyeyle sonuçlanacağını mukadder olarak kabul etmekteydiler. Fakat bu daha çok Marx'ın Batı Avrupa tarımı üzerindeki gözlemleriyle sınırlıdır. Bu tezin esası kapitalizmin yayılmasıyla birlikte zamanla tüm eski üretim ilişkilerinin tasfiye olunacağı varsayımına dayanır. Köylülük, zamanla ilkel sermaye birikimi süreçleri içinde mülksüzleşerek kapitalizmin özgür işçi sınıfına dahil olarak kapitalist sanayileşmenin ilk aşamasına evrileceği varsayımına dayanmaktaydı. Bu sürecin en tipik örneği İngiliz tarzı kapitalist tarımdı. Bu tür üretim formasyonu kâr hadlerini yükselterek kapitalist piyasa için ihtisaslaşmış iş bölümüyle küçük mülkiyet ilişkilerini tasfiye ederek onların yerine büyük işletmelerin ikame olduğu bir düzene dönüşür.

Köylülüğün tasfiyesi sorunu Marksistler arasında Kautsky (1988) ve Lenin'in, (1999) ve Chayanov, (1966) eserlerinde sıklıkla tartışılan bir konudur. Kautsky ve Lenin köylülüğün kapitalist ilişkiler içinde tasfiye sürecini sanayileşmeyle birlikte tarımda kapitalistleşmenin doğurduğu asimetrik ilişkiler konusunda zengin bir bilgi birikimi ortaya koymuşlardır. Köylülük sorununu sadece üretim formasyonları düzeyinde değil aynı zamanda popülizmin köylülüğün muhafazakâr ideolojisini sosyalist hareketler karşısına bir tampon olarak kullanmaları sorunu üzerinde durmuşlardır (Boratav, 2004, s.119).

Yirminci yüzyılın ortalarına kadar gelişmiş endüstri ülkeleri dışındaki ulus devletler nüfus yapısı itibarıyla köylü nüfusun çoğunlukta olduğu toplumlardı. Köylü genel toplumsal hiyerarşinin alt katlarında yer alan fakat nüfus ve hacim olarak en geniş tabanı

oluşturan çoğunluktu. Toplumsal katmanın en büyük alanını oluşturan köylülerin siyasi yapılarla bağları çok zayıf bir niteliğe sahipti. Köylülerin yaşamı, kapitalist piyasanın gelişmediği ya da coğrafi izolasyon içinde kapalı ve kayıtsız durağan bir niteliğe sahipti. Köylüler, bu durağan ve kayıtsız dünyanın tekrarlanan alışkanlıklarını değiştirecek her yeniliğe karşı şüpheli bir muhafazakâr reaksiyon içinde bulunurlar (Ergil, 1977, s. 97).

Fernand Braudel köylülüğün bu durağan ve muhafazakâr eğilimini Maxim Gorkiy'e atfen "*Köylülük dünyanın her yerinde aynıdır*" şeklinde ifade etmiştir ki bu kırsal yaşamın zihniyetinin dünyanın her yerinde aynı olduğunu ifade etmekteydi. Zihniyet ise esasında üretim biçimlerinin insanın tabiatla olan ilişkisinin toplumsal ilişkilerinin sonucuydu. Köylülüğün tabiatla olan ilişkisinin temel niteliği, tabiat koşullarına karşı deneyimli, dayanıklı, sabırlı ve direnme gücüne sahip olmasıdır. Ancak toplumsal değişimlere karşı durmakta da bir o kadar inatçı ve ısrarcı tutum ve davranış kalıpları söz konusudur (Braudel, 1993, s. 221).

Bu davranış kalıpları kırsal yaşamın tabiatla olan ilişkisi soyut rasyonel kavrayıştan farklı olarak geleneksel alışkanlıklar ve kalıplar içinde tekrarlana tekrarlana bir form haline gelerek pekişmiş tutumlar bütünüdür. Modern teknoloji ve bilimsel yöntemlerin kırsal alanda kullanılmasıyla kırsal alanın pratikleri de değişmekteydi. Kırsal toplumsal formasyon içindeki topluluklar bu değişimleri başlangıçta kabul etmekte zorlansa da teknolojinin imkânlarının somut sonuçları deneyimlendikçe muhafazakâr direnç esnemeye başlar. Yeni teknik ve bilimsel yöntemler içselleştirildikçe eski katı davranış biçimleri dışa dönük hale gelir. Böylece coğrafi izolasyondan çıkarak ulaşım ve ticari devreler üzerinden kentlere ve ulusal pazara eklenirler. Ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesiyle kır-kent arasındaki mesafe hem mekân olarak hem de dünya görüşü olarak birbirine yakınlaşır. Bu mesafeler yakınlaştıkça farklı toplumsal düşünce alanlarıyla daha yakın temasta bulunma olanakları genişler. Bu temaslar kırsal alanın zihniyet evreninde değişime neden olur. Çünkü kırsal alan, duygusal inançları, önyargıları ve tutkuları konusunda kente göre muhafaza etmeye daha meyyal bir alandır. Politik bakımdan kitlesel manipülasyonlar söz konusu olduğunda kent ile kır bakımından sınır çizmek güç olsa da kırsal kesimin duygusu ve coşkusu politik davranışlar bakımından daha hassas olduğu varsayılır (Bernard, 1917, s.647).

2. Politik Tutum ve Davranışlar

Köylülüğün siyasi durumu: Köylü, genel toplumsal hiyerarşinin alt katlarında yer alan fakat nüfus ve hacim olarak geniş ve baskın bir kitleye sahiptir. Köylüler toplumsal katmanın en geniş alanını oluşturmalarına rağmen, siyasi süreçle bağları en zayıf sınıftır. Kapitalist piyasanın gelişmediği coğrafi izolasyon alanlarında toplumsal ilişkiler kente göre daha durağan bir niteliğe sahiptir. Bu yapılar içinde düşük sosyo-ekonomik statülerin varlığı baskı kültürü, kırsal topluluk yapılarını durağan çekingen ve şüpheli kılar. Bu şüpheli ruh hali ani değişikliklere karşı muhafazakâr reaksiyonun odağı haline gelir (Ergil, 1977, s.97). Bu yapılar siyasal ideolojinin sağ kanat muhafazakâr partilerin tabanını oluştururlar. Köylülüğe atfedilen geleneksel düşünce toplumsal kesimlerin dünyayı yorumlama biçimleridir. İdeoloji olarak anlam sistemleri, kısmi kültürel farklılıklara rağmen aynı siyasal eğilim içinde yer alırlar. Bu eğilimleri oluşturan temel motivasyonlar diğer sınıf, mülk sahibi veya gruplarınkine benzer şekilde, ihtiyaçlarını, endişelerini ve hedeflerini yansıtır. Köylülüğün toplumsal inanç ve eğilimleri mevcut rejime ve mülkiyet biçimlerine karşı tutumlarını ifade eder. Politik tutumlar çok karmaşık ve yapılandırılmış bir olgudur. Bu politik tutumları biçimlendiren olgular kırsal yaşama özgü ihtiyaçlar, çabalar, eğilimler inançlardır. Bu inanç ve eğilimler mitlerle ilişkili sembolik anlam dünyasıyla ilişkili olarak pek çok düşünce eğilimlerin bileşkesinden oluşur. Bu bileşenlerin, düşünce kalıplarındaki ve tavırlardaki yerlerini ve işlevlerini somut olarak belirlemek kolay değildir (Bukhovets, 1991, s. 61).

Kırsal yaşamın zihniyeti, dünyayı ve eşyayı kavrama biçiminin bir yansımasıdır. Zihniyet olarak köylülüğün çeşitli eğilimlerin iç içe geçtiği karmaşık dünyası, modern ideolojiler tarafından çoğunlukla anti-modernist bir eğilim olarak tanımlanır. Fakat bu

eğilimi tek başına çağdaş sosyal bilimlerin bir disiplini olan sosyolojinin teorik çerçevesi içinde değerlendirmek yeterli olmaz. Bu nedenle diğer disiplinlerin siyaset biliminin antropolojinin ve ekonominin kavramlarını de seferber etmek gerekir (Khan 1985, s. 54). Köylülük, daha güçlü sınıflar ve bürokrasiler ve egemen konumdakiler tarafından fiili olarak siyasal karar süreçlerinin dışında tutulurlar. Buna rağmen yönetici sınıfın bürokrasinin yükünü ve külfetini çeken sınıf özelliğine sahiptir. Bu dışlanma kır ile kent arasındaki iş bölümüne de tekabül eder. Bu iş bölümü yöneten-yönetilen bir başka ifadeyle fiziksel emek ile fikirselle emek ayrımını da ifade eder. Bu süreç Avrupa'da kent lehine ağırlık kazanmış ve yirminci yüzyılın ortalarında ise neredeyse kırsal yaşam biçimleri tamamen çözülmüştü.

Köylü ideolojisiyle ilgili yapılan araştırmalarda köylülüğün tanımı çok karmaşık ve belirsizdir. Yöneticiler ve egemen sınıflar tarafından paranteze alınan köylülük, endüstri devriminden önce neredeyse toplumun bütünü sayılırdı. Avrupa'da yirminci yüzyılda tasfiye edilen köylülük, sadece yaşam biçimi olarak bitmekle kalmadı, onunla ilgili geçmişin izlerini tamamen unutmak ya da unutmuş gibi görünmek, modernleşmenin başlıca ölçüsü haline geldi.

Köyün zihniyet dünyası toplumsal tutum ve tavırların değişimi kırsal nüfusun tüm grupları ve üyeleri için eşit derecede geçerli olamayacağı ihtiyat payını koymak gerekir. Bu soyutlamanın amacı çeşitli eğilimlerin ve çeşitli tutumların bir bileşkesi olan vaziyet alışların bir ortalaması olarak Max Weber'in *ideal tipoloji* olarak tanımladığı genel eğilimler kastedilmektedir (Weber, M. 1986, s. 9). Kuşkusuz değişime açık daha esnek daha modern eğilimler her zaman en geleneksel topluluk yapıları içinde bulunabilir. Zaten geleneksel düşünce kalıpları dışında yeni olan ya da yeniliğe meyyal olan, başlangıçta doğası gereği her zaman büyük topluluk içinde sınırlı bir grubu oluşturur. Zamanla bu grubun yaşam biçimi rasyonel somut sonuçları tecrübe ederek sahiplenirler. Toplumsal farklılaşma artıka topluluk soyutluğundan çıkarak daha geniş toplumsal yapıların içine dahil olurlar. Bu dönüşüm ister kapitalist ilişkiler bağlamında ister modernleşme perspektifi içinde değerlendirilsin Marhsall Berman'ın ifade ettiği gibi "katı olan her şeyin buharlaştığı" bir evrime tabi hale gelmektedir (Berman,1999, s. 79). Bu evrim içinde kırsal toplumsal yapı pek çok özelliğini yitirir. Bu evrim kırsal ve kentsel yapı arasındaki tutum farklarının en aza indirileceği, zamanla tamamen ortadan kalkacağı anlamına gelmektedir. Eğer bu ilişkiler kentin dünyasında sembiyotik ve clientalist dayanışma ilişkileri içinde yeniden üretme şansı yoksa yapısal bir değişim ve dönüşüme uğrar. Modernleşme sadece maddi üretim ilişkilerindeki değişikliklerle sınırlı kalmaz, inanç ve tutumları da değişime uğratar (Bernard, 1917, s. 649).

3. Köylülüğe Yaklaşım Biçimleri

Liberal düşüncenin köylülük sorununa yaklaşımındaki temel öncülü, kırsal kesimin modern politik ekonomik hesaplama formlarına katıldıkları ölçüde, modern ve rasyonel olarak varsayılır. Başka bir ifadeyle, bu formların içine girmeyen geleneksel bütün üretim formları arkaik ve modern dışı ya da romantik olarak nitelenir. Liberal kuramda köylü sorunu, rasyonel tutum ve davranışa sahip olan bireyin ve piyasayla olan ilişkisini esas alır. Bu yöntemle yapılan çalışmalardan biri Samuel Popkin'in çalışmasıdır. Popkin modern kapitalist öncesi kırsal ilişkileri ahlaki olarak niteleyen yaklaşımı eleştirerek bu yaklaşımın kapalı devre ilişkilerden kaynaklandığını ileri sürer (Popkin, 1979, s. 4). Popkin'in Liberal yaklaşımı, kırsal alandaki dönüşümü bu hesaplanabilirlik içinde ölçülebileceğini savunarak gözlemlerini Vietnam köylüleri üzerindeki ampirik çalışmasına dayandırır. Kırsal yaşam biçiminin otarşik yapıdan, daha açık pazar ve kentlerle ilişki geliştirdikçe bu rasyonel tutumların daha somut olarak gözlemlendiğini ifade eder. Köylülerin geliştirdiği bu rasyonellik bireylerin tercihleri ve değerleri doğrultusunda seçimleri üzerinden değerlendirir (Popkin, 1979, s. 82). Kırsal alanın dönüşümü kentleşme, sanayileşme ve ulus devletlerin pazarlarının birbiriyle entegre edilmesiyle modernleşmenin merkezden başlayıp çevreye doğru yayılmasıyla sonuçlanır. Ulus devletlerin merkezileşme süreci, yol ulaşım ve iletişim ağlarıyla hem ekonomik hem

siyasal olarak kapitalist ticari devrelerin birbirine eklenmesi suretiyle kırsal alanı dönüştürür.

Eric Wolf kırsal alanda geçimlik otarşik yapıların ekonominin maddi koşulları tarafından belirlendiğini vurgular. Bu yapıların biçimlendirdiği davranış ve tutumların değişmesinin tarımsal dönüşümün hızı ile ilgili olduğunu ileri sürer (Wolf, 1969, s. 74). Ancak, tarımsal dönüşümün hızı ve doğası, ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği gibi coğrafi izolasyon durumuna göre de değişebilmektedir. Kırsal dönüşümü ve onun politik sonuçlarını inceleyen Rodric ise Popkin'e benzer biçimde liberal rasyonel bir perspektiften hareketle bu değişim ve dönüşümün belirleyicilerini ticarileşme, toprak mülkiyetindeki değişimler, nüfus artışı ve siyasal merkezileşme dinamikleriyle açıklar. Merkezileşme süreci yerel güç odaklarını ve yerel elitleri merkezi bürokrasiye bağlayarak merkezi bürokrasi ile çevre arasında bir uyumla sonuçlandığını vurgular (Rodrick, 1982, s. 433). Kırsal alandaki değişim ve dönüşümün politik sonuçlarının varmış olduğu sınırlar net olarak çizilmeyebilir. Buna rağmen topluluğun işleriyle ilgilenme ve ilgi gösterme, kırsal alanda dini kurumlardan hiçbir zaman uzak olmamıştır. Ancak on dokuzuncu yüzyıla kadar politika devletle ilgiliydi. Politikleşme ulusal olmaktan çok yerel topluluğun sorunlarına yönelik bir alanla sınırlıydı. Modernleşme ile birlikte politika, ulusal politikayı ifade etmeye başladı. Önceki dönemlerde bulunmayan (görünür) soyutlama düzeylerini ve belirli yerel konuların daha genel terimlerle yorumlanmasına dönüştü (Weber, 1991, s.139). Kırsal alan geleneksel tarım imparatorlukları döneminde maddi zenginliğin kaynaklarını oluşturuyordu. İmparatorluk kentlerindeki asker ve sivil bürokrasinin gelir kaynakları kırsal alanın vergisiyle karşılanıyordu.

Tarım imparatorluklarındaki coğrafi soyutluk içindeki otarşik ekonomik birimlerin devletle olan ilişkisi vergi ve asker alma gibi tamamen zora dayalı bir ilişkiydi. Ulus devletler döneminde ise siyasal ve yönetsel olarak merkezileşme süreci teknoloji, yol ağları ve ticari devrelerin oluşmasına bağlıydı. Bu merkezileşme uygulaması, geleneksel tarım imparatorluklarında siyasal aygıt yoluyla sağlanmaya çalışılsa da merkezden çevreye doğru etkin bir ağıın oluşması teknolojik olanaklar ölçüsünde mümkün olabilirdi. Ulus devletler döneminde bu ilişki politik üst yapı kurumlarından çok ticaret ve pazarları birbirine eklemeyecek ulaşım ve iletişim ağlarının yanı sıra hukuksal düzenlemeleri de zorunlu kılıyordu. Eguen Weber'in ifade ettiği gibi, bu olgu Fransız köylüsünün uluslaşma ve yurttaşlık bilincinin içselleştirilmesinde görüldü. Uluslaşma salt siyasal ideolojiyle değil ulaşımın kırsal alanı kentlere pazarlara bağlamanın yanı sıra, tekniğin ve sanayiinin toplumsal yapıyı dönüştürmesiyle sağlandı (Weber, 1986, s. 215). Weber, ulusal aidiyet kavramının, Fransa'da sorgulanan bir kavram olduğunu vurgulayarak bunun ancak uzun bir süreç içinde içselleştirilebildiğini vurgular (Weber, 1986). Nitekim Weber'in bu görüşlerini teyit eden bir başka düşünür de Boswell'dir. Boswell'e göre (Boswell, 2009, s. 112) demokrasinin Fransa'da kurulma sürecinde, kırsal kesimin siyasete olan bağının yerel kaldığını köylülerin ulusal siyasi kültürü benimsemesinin ancak üçüncü Cumhuriyet'le birlikte içselleştiğini vurgular. Tek başına siyasetin köylüleri Fransız ulusuna dönüştürmede gerekli fakat yeterli olmadığını ifade eder. Siyaset kurumunun tek başına köylülerde ulusal aidiyet duygularını pekiştiremediğini ancak devletin modernleştirici ajanları olan demiryolları, okullar, askerlik hizmetleri gibi kurumların Fransız köylüsünü ulusa dönüştürdüğünü ileri sürmekteydi (Boswell. 2009, s. 113).

İmparatorluk siyasi kültüründen merkezi ulus devlet siyasi kültürüne dönüşümü çözümleneyen iki temel perspektif vardır. Birincisi, ulus devletlerin kurulmasıyla devletin egemen ve merkezi rolünü vurgulayan bakış açıdır. İkincisi ise moral ekonomik yaklaşımdır. Merkezi ulus devlet bakış açısına göre devletin rolü, kapitalist dönüşümün biçimsel gereklerini, toplumsal ilişkileri ve hukuksal çerçeveyi somut koşullara göre yeniden biçimlendirmesidir. Bu çözümleneye somut örnek; Rodrick'in Türkiye ve Mısır kırsal alanları üzerinden yapmış olduğu karşılaştırmalı incelemesidir. Bu çözümleneye (Rodrick, 1982, s.421). Kemalist devrimleri ve Cumhuriyet döneminde devletin rolünü karşılaştırmalı olarak analiz ederken, Kemalist devrimlerin merkezi rolüne vurgu yapar.

Bu perspektife göre, devletin ana hedefi, kapitalist dönüşümün biçimsel gereksinimlerini karşılamaktır. Modern idari aygıtlara aracılığıyla ulus devlet oluşturulur. Devletin meşruiyeti milliyetçilik ideolojisiyle sağlanır. Devlet kendi bürokrasisi ile burjuvazinin yerini ikame ve konsolide eder. Bu yaklaşıma göre burjuva hegemonyası önemli bir konu değildir. Ekonomik ilerleme için sermaye birikimi için gerekli olan biçimsel hukuki ve kurumsal reformlar yapıldığı sürece, devletin sınıf karakteri önemli değildir. Bu özellikler Türk ve Mısırlı köylülerin siyasi hayata katılımlarındaki farkları açıklayan siyasi kültürün tarihsel sonuçlarıydı. Bu dönüşümü Rodrick'e göre dört başlık altında incelenir (Rodrick, 1982, s.422). 1.Ticarileşme, 2. Arazi mülkiyetindeki değişimler. 3. Nüfus artışı 4 Merkezileşme gibi değişimleri birbiriyle sıkı bir ilişki içinde değerlendirir.

Kırsal alanın politik tutumu temelde köylülüğün geleneksel elit gruplarla olan himaye ilişkisine dayanır. Çünkü kırsal topluluğa en yakın grup geleneksel yerel elitlerdir. Bu ilişkiyi olumlu ve olumsuz bir yönelim içinde kuran temel motivasyonlar şunlardır. Köylülerin toprak sahibi elitlerle bir araya gelmelerinin politik sonuçları hem modernleşme hem de muhafazakâr iki farklı biçim kazanır.

Moral ekonomi yaklaşımı ulus devlete geçişi sürecini şu şekilde tanımlar. Kapitalist öncesi dönemin kırsal otarşik yapılarından açık kapitalist pazara geçiş aşamasıdır. Bu yaklaşıma göre *ancient regime* 'in (eski düzenin) toprak aristokrasisi ile köylüler arasındaki feodal, dağınık, bağlılıktan, sözleşmeli bağlılığa geçiş sürecidir. Bu süreç ahlaken ve iktisaden köylünün fakirleşmesine ve yozlaşmasına yol açan bir süreç olarak eleştirilir. Moral Ekonomik yaklaşıma göre, kapitalist ulusal pazara geçiş köylü refahını zarar veren kırsal kesimlerin lehine sonuç doğurmuştur. Çünkü diğer toplumsal sınıflara göre zayıf kırsal kesimleri pazarın daha güçlü aktörlerinin egemenliğine maruz bırakır (Wolf, 1969, s. 262). Moral ekonomi yaklaşımı temel vurgusu ekonomik ve toplumsal kurumlar arasındaki dengedir. Bu yaklaşımın temel öncülü modern ekonomistlerin yöntemlerini kullanmasından değil, pazar ve diğer ekonomik kurumları eleştirmesinden kaynaklanır. Moral olma nedeni, köylülerin kapitalist öncesi kurumlar altında davranışlarını düzenleyen hesaplamaların, modern kapitalizmin toplumsal düzenlemelerinden ve kurumlarından daha fazla ahlaki sonuçlara yol açtığını varsayar (Popkin, 1979, s. 4).

Moral ekonomi yaklaşımının temel argümanlarından biri de liberalizmin pazar ekonomisini eleştirmektir. Bu eleştiri liberalizmin pazar ekonomisi içinde kırsal geleneksel kurumların karşılaştığı sorunlar ve krizleri analiz ederek romantik bir yaklaşım sergilerler. Kapitalizm öncesi ya da kapitalist ilişkiler dışında toplumsal ilişkilerin daha ahlaki olduğunu savunur. Moral ekonomi yaklaşımı, patron-müşteri ilişkileri ve pazar faaliyetleri hakkında, köylülerin amaçları ve davranışların idealleştiren varsayımlar temelinde çeşitli argümanlardan oluşmaktadır. Bu argümanlar daha çok (Scot, 1976, ss. 246; Wolf, 1969, ss. 156-158; Migdal, 1975, s. 246) James Scott ve Joel Migdal'ın eserlerinde dile getirilmektedir. Bu gruptaki düşünürlerin ortak paydası ulus devletin oluşumunda kapitalizm ve sömürgeciliğin, köylü refahına zarar vermesiydi. Bunun nedeni eşitsizliğin ve sınıflaşmanın artması ve giderek daha fazla köylüyü geleneksel kurumların sigortası ve koruması olmadan izole ve atomize pozisyonlara dönüştürmesidir (Wolf, 1969, s. 280). Kapitalizm, toprakları, emeği ve serveti mal olarak dönüştürerek sosyal ve kültürel kurumların tasfiyesine neden olur (Wolf, 1969, s. 85). James C. Scott ise, varlık nedeni bakımından hayati öneme sahip olan köylünün ticarileşme süreci ile refahının sermaye lehine gittikçe bozulduğunu belirtir. Köylü refahı, Scott'a göre, ticari ilerlemenin etkin olduğu alanlarda zayıflar. Çünkü kapitalizm, tarımsal ilişkileri ticarileşmesi ve merkezi devlet, geleneksel geçim biçimlerini tasfiye ederek sosyal haklarını gevşetip yerine sözleşmeleri, pazarı ve tek tip yasaları getirir (Scot, 1976, s. 9).

Moral ekonominin bu argümanları kapitalistleşme sürecine karşı kuramsal bir bütünlükten ve realiteden uzak olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu eleştiri yapanlardan biri Popkindir (Popkin, 1979). Moral ekonomi yerine politik-ekonominin argümanlarını ileri sürer. Köylüleri korumak ve uzun vadeli yatırımlarla geçim seviyelerini yükseltmek için sürekli çaba içinde olduklarını ileri sürer. Bu pazar

ilişkilerinin hem piyasa hem de piyasa dışı alışverişlerine uygulanan yatırım mantığının var olduğunu ileri sürer (Popkin, 1979, s. 82). Köylüler arasındaki alışverişlerin bireysel ve grup yararları arasındaki çatışmalar tarafından şekillendiğini savunarak, köylerin komünler(cemaat) olarak değil daha çok şirketler olarak görülmeleri gerektiğini vurgular. Popkin'in bu formülasyonunda ise geleneksel elitlerin tekeller olarak görülmeleri gerektiğini ileri sürer. Moral ekonomi yaklaşımının gerçekçi ve rasyonel bir yaklaşım biçimi olmadığını muhafazakâr reaksiyoner bir yaklaşım olduğunu ileri sürerek eleştirir. Her koşulda kırsal toplumsal ilişkilerin yapısal dönüşümünde teknolojinin ve dönüşümün kaçınılmaz olduğunu savunur (Popkin, 1979, s. 84). Teknoloji endüstri devriminden günümüze tarımdaki insan emeğini yerinden eden başlıca etkidir. Bugün onun yerini alan dijital devrim sadece fiziksel emeği değil fikirsel emeği de boşa çıkaracak bir dönüşüme uğradı. İnsanın fiziksel ve fikirsel emeğini boşa çıkarmaya başlayan bu süreç iş bölümü tanımlarını da değiştirmektedir. Modern ulus devletlerin giderek insanların fiziksel enerjilerinin sömürülmesinden daha çok bağlılığın konsolide edilmesiyle ilgilidir. (Halpern, J, Brode,J. 1967, s. 46). Günümüzde dijital yapay zekanın ulaştığı algoritma düzeyi fikirsel emeği boşa çıkaracak bir devrimin eşliğinde gibi görünmektedir.

Bu teorik tartışma bölümünde geleneksel kırsal ilişkiler konusunda Moral Ekonomi yaklaşımı ile merkezleşme ve uluslaşma modelinin temel varsayımları karşılıklı olarak tartışıldı. Kırsal alanın dönüşümünün tek boyutlu tanımlarla açıklanamayacağı yönetsel olarak açıktır. Gerek ulus devletin ulusal pazar yoluyla bütünleşmeyi sağlayan modeli gerekse Moral Ekonomi modelin teorik varsayımları her kırsal toplumsal dönüşümü için aynı sonuçları doğurmazlar. Ancak iki farklı yöntemin eğilimler düzeyinde paralellikler taşıması mümkündür. Bu paralel durum sadece kırsal kendi dinamiklerinden hareketle açıklanamaz. Çünkü onu dönüştüren siyasal yapı verili teknolojik düzey ulaşım, eğitim kentleşme ve dış dinamikler göz önünde bulundurulmaksızın açıklanamaz (Halpern, J, Brode,J. 1967, s. 48).

On dokuzuncu yüzyılın klasik iktisat okulları, kapitalizmin gelişim süreci içinde geleneksel mülkiyet ve üretim biçimlerini tasfiye edeceği varsayımı üzerine dayanmaktaydı (Boratav, 2004, s. 107). Bu kabul neo/klasik iktisat okulunun temel varsayımdır. Bu anlayışa göre kapitalizmin gelişmesi ile kırsal alan ekonomik ve rasyonel bir olgu olmaktan çıkarak kapitalist ilişkiler içinde tasfiye olur.

Türkiye'nin toplumsal ve siyasal tarihinde önemli bir tartışma alanı oluşturan kırsal alanın ekonomik ve toplumsal sorunları, dış dünyanın siyasal eğilimlerinin etkisiyle iç politik tartışmaların konusunu oluşturmuştur. Bugün bu sorun aktüel sorunlar içinde yer almasa bile Covid 19 pandemi süreciyle kırsal alana yönelim dünyada olduğu gibi Türkiye'de yeni bir boyut kazanmıştır. Tarihsel olarak Türkiye'de köy ve köylülüğün dünyasına yönelik düşünsel ve teorik ilgi 1890'lı yıllarda başlar. İçinde bulunduğumuz zamanlara kadar nicel boyutu küçülse bile niteliksel sorunları devam etmektedir.

İçinde bulunduğumuz zamanlar Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşunun yüzüncü yılıdır. Fransızların *Fin de siecle* diye niteledikleri Cumhuriyet'in birinci yüzyılı Fransız Devrimiyle birlikte kurulup nihayet 1871 tarihinde üçüncü Cumhuriyet' le birlikte bir ulus oluşturmuştur. Fransızlar için Cumhuriyetin birinci yüzyılı ve ulusun kurumlarının bilinç düzeyinde içselleştirilmesi bakımından tarihi dönemeç olarak kabul edilir (Debrey,1997, s. 27). Siyasal olarak dünyadaki bütün cumhuriyetler kendinden öncekini takip ve taklit etmesi bakımından kurumsal modellerinin tarihsel dönemeçlerdeki konumları kendinden sonra gelen toplumların entelektüelleri ve akademisyenlerine karşılaştırmalı analizler için bir miheng oluşturur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'nin temelde ekonomisi, tarıma dayalı toplumsal yapısı tarımsal üretim süreci içinde oluşup biçimlenmiş bir toplumdur. Bu bakımdan, ülkemizde genel olarak toplum yapısının, bu yapıya temel niteliğini veren kırsal yapının temellendirilmesinde tarımsal yapı büyük bir öncelik taşımaktaydı. Tarımsal yapıysa, ilk planda, var olan üretim güçlerince belirlenir. Bu yüzden üretim

güçleri arasında ana üretim aracı olarak toprak ve toprağın mülkiyet dağılımı, köyün toplum yapısını biçimlendiren başlıca unsurdur (Sencer, 1971, s. 36).

Köylülüğün tasfiyesi dış politika ve dış dinamiklerden bağımsız olarak anlaşılabilir. Türkiye son yirmi yılda Avrupa Birliği'ne girme süreci Avrupa müktesebatını yerine getirmek için üretim kabiliyetini ve süreçlerini temelden sarsan tarımda geri dönüşüm politikalarıyla bu yapısal dengeyi bozan değişimlerle sonuçlandı. Avrupa'da tarım ürünleri bakımından ihracatçı olan Türkiye'yi ithalatçı konuma düşürdü. Tarımda ekilebilir alan oranı bu politikalar nedeniyle azaldı. Tarımda kendine yeter bir niteliğe sahip olan Türkiye en temel tarım ve gıda ürünlerini zaman zaman ithal etmek durumunda kaldı. Tarımda uygulanan politikalar yapay bir dönüşümle malûl bir niteliğe sahiptir. Çünkü tarımda kısa orta ve uzun vadeli dönüşümler ve tarım yönetimindeki reformlarla birlikte tarım politikalarındaki bu dönüşümü ekonomik dinamiklerden uzak ithalata dayalı Türkiye'nin kendi üretim kabiliyetini ve potansiyelini ve dengelerini bozdu. Son yıllarda Avrupa Birliği'nin nicel ölçülerini yakalama adına tarımda uygulanan politikalar niteliksel bozulmalara neden oldu. Bu politikaların nicel sonuçları reel olmaktan çok nominal göstergelerden öteye gidemedi.

Bugün kırsal ve kent ölçeğinin kapsamı yeniden tanımlanarak kırsal-kent arasındaki sadece idari sınırlar değil yeni parametreler eklenerek uluslararası düzeyde yeniden tanımlanmıştır. Bu sınıflandırma Yoğun Kent, Orta Yoğun Kent ve Kırsal diye üç grup altında toplanmaktadır. Türkiye'de 2022 TÜİK verilerine göre nüfusun % 67,9 Yoğun kentlerde nüfusun %14,9'i Orta yoğun kentlerde %17,3 ü ise Kırsal yaşamaktadır (TÜİK, 2022). Bir başka ölçüye göre sadece köy temel alındığında Türkiye'de toplam 85 milyon nüfusun sadece % 6,3 ü köylerde %93,7 si belde ve şehirlerde yaşamaktadır.

Türkiye'de bugüne kadar 1927, den başlayarak 1950, 2001'e kadar yedi kez genel tarım sayımı yapılmıştır. Kanuna göre her 10 yılda bir yapılması gereken tarım sayımı 2001'den bu yana yapılmadığı için en güncel veri olarak bu istatistikler kullanıldı (Yıldırım, 2023). 2019 ÇKS (Çiftçi Kayıt Sistemi) verilerine göre 15 milyon hektara yakın alanda üretim yapılmaktadır. Bu sayı gözönünde bulundurulduğunda sulu tarımlı ekim alanı 397 bin, kuru tarım alanında 527 bin işletme olmak üzere toplam 925 bin tarım işletmesinin olması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, 15 milyon hektar alanda AB standartlarına uygun optimal tarım işletmesi sayısı 925 bin olmaktadır. DPT tarafından 2000'li yılların başında yapılan bu analizler, Türkiye de uygulanan iktisat politikalarıyla neo-liberal uygulamaların küçük tarım işletmelerini büyük endüstri tarım uğruna tasfiye etmekle sonuçlandı (Dincer, 2023, s. 1566). 1980 öncesinde küresel ekonomide ithal ikameci birikim tarzıyla eklenilen Türkiye kapitalizmi, krizi aşmak için 1980 24 Ocak kararlarıyla dışa açık serbest piyasa politikalarıyla bir birikim modeline geçti (Sönmez, 1992).

1980 sonrası ülkede uygulanan ekonomik politikalarda ithalat rejiminde vergi oranlarını düşürecek yasal düzenlemeler yapıldı. Bu düzenlemek gıda ürünleri tarım ürünlerinin serbestleşmesini düzenleyen değişikliklerdi. Bu düzenlemelerle tarım ve gıda ürünleri ithalatında önemli oranlara ulaştı Kendine yeter durumda olan ülkenin tarım hayvancılık ve gıda sektörü büyük ölçüde küçülmeye başladı. Tarım, gıda ve hayvancılıkta yapılan bu liberal değişimler Türkiye'de üreticiyi zayıflatarak yerel üretimin ve hayvancılığın gerilemesiyle sonuçlandı. Tarımda uygulanan bu liberal politikalar canlı et ithalatındaki yükselmeler Türkiye'de canlı hayvan üretiminin ve ona bağlı diğer sektörlerin üretim kapasitesini düşürmekle kalmadı pek çok küçük işletme tasfiye olmak zorunda kaldı (Oral, 2009, s. 325). Bu sonuçlara göre Türkiye'de Cumhuriyet'in yüzüncü yılında kırsal nüfus dolayısıyla köylülük neredeyse tarihsel olarak bitmenin eşiğine kadar geldiği söylenebilir. Bugün Türkiye nüfusunun yüzde doksandan fazlasının kent ya da kent niteliğine yakın yerlerde yaşadığı düşünülürse Türkiye'de çağdaşlaşma gelişme sorunlarının temel odağını oluşturan kırsal kesiminin eğitim öğretim sorunu nicel olarak biçimsel düzeyde çözüldüğü varsayılabilir. Fakat niteliksel olarak genel tabloda irtifa kaybının olduğu da kuşkusuzdur.

4. Cumhuriyet Döneminde Köycülük Söylemi

Köy ve köycülüğe ilişkin düşünceler, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde pek çok araştırmanın konusu olmakla birlikte özellikle sanayileşme ve kentleşmeye bağlı olarak büyüyen ve karmaşıklaşan kentler ve kentlere ilişkin sorunlarına tepki olarak da gündeme gelmekteydi (Karaömerlioğlu, 2001, s. 285). Bu tepkisellik sistemli kuramsal bir düşünce temelinden yoksun olduğu için zaman zaman Doğu Avrupa'da ve diğer sanayileşmesini tamamlayamamış pek çok ülkede yirminci yüzyılın ortasında köylü ismini taşıyan pek çok siyasal örgüt ve partilerin de kurulduğu yıllardı. Fakat bu partiler hiçbir zaman siyasal olarak iktidara gelemediler. Pek çoğu merkez sağ partilerle birleşerek muhafazakâr partilerin bünyesine katıldılar. Bu siyasal örgütlerin en belirgin özellikleri tepkisellikleri ve yüzlerinin geçmişe dönük olmasıydı. Özellikle 1929 Dünya Ekonomik kriziyle bu tür düşünceler yaygınlaşarak taraftar buldu. Dönemin ruhu olarak köycülük Almanya'da Nazi hareketinin önemli ideolojik dayanaklarından biri haline geldi.

Türkiye'de köye ve köylüye yönelik düşünce Osmanlı döneminde 1890'lı yıllarda gündeme geldi. Bu düşünce özellikle Balkan harbinden sonra Türkçülüğün ve Türk milliyetçiliğinin dayanacağı toplumsal meşruiyet temelini oluşturdu. Bu yıllarda özellikle köylülere yönelik ilgi özellikle Türk Yurdu Dergisi'ndeki yazılarda gündeme getirildi. Yusuf Akçura ve Hepfand Parvus gibi milliyetçi ideolojiyi savunan aydınlar köylülerin önemine dikkat çekiyorlardı. İkinci Meşrutiyet'den bir yıl sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik'teki Üçüncü Kulübü tarafından *Vatandaş* ismiyle yayınlanan gazetede köy ve köylülüğe ilişkin istibdadı yeren meşrutiyeti yücelten yazılar içermekteydi (Odabaşı, 2011, s.48). Bu yazılar bir anlamda halka dayandırılan meşruiyetin tabanını genişletmek meşruti monarşiyi tarım imparatorluğu içinde şehirli orta sınıfı oluşturan aydın ve bürokrat elitlerin dışında, geniş köylü halk tabanında temellendirerek bir anlamda saltanatın olmasa bile Sultanun karşısında halkın desteğini genişletmek gibi bir endişeden kaynaklandığı açıktır. Köye ve köylülere yönelik bu düşüncelerin teorik kaynağı Rusya'daki Narodnik hareketti. Rus Narodnik hareketinin temel özelliği geniş halk yığınları üzerinden bir halk meşruiyetini halk rağmen oluşturmaktı.

İttihat Terakki Cemiyeti'ndeki halk düşüncesini büyük ölçüde Rusya'daki Narodnik köylü düşüncesinden esinlenerek kırsal alanda meşruiyet alanını genişletme çabası içindeydi. Köycülük düşüncesiyle ilgili ikinci bir girişimi Savaş Yılları içinde 1918 yılında kurulan Köycülük Cemiyeti'nde görüyoruz. Türk Ocakları'nın üyeleri tarafından kurulan cemiyet (*go to people*) halka doğru gitmek Chayanovcu düşünce akımının etkisiydi. Anadolu'yu muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak amacıyla kurulmuştu. Millî mücadelenin önemli simalarından biri olan Halide Edip Adıvar, Dr. Reşit Galip bu cemiyetin üyeleri arasındaydı (Üstel, 1989, s. 14). Bu cemiyet aynı zamanda 1920'de yoğunlaşan emperyalizmin işgaline karşı direniş hareketlerinin örgütlenmesine de katkıda bulunmayı hedefliyordu. Cemiyetin kurucularından ve başkanlığına getirilen Dr. Reşit Galip 1930'ların başına kadar geçen süreçte yeni rejimin köylüler hakkındaki entelektüel ve pratik ilgisi "köylünün milletin asıl efendisi" olduğu söyleminin ötesine pek gidemedi.

Bu tür girişimler, Cumhuriyet kurulduktan sonra devam etti. Bunda kuşkusuz yeni rejimin siyasal tabanının artırılması kaygılarının önemli bir yeri vardı. Bu dönemde köylere ve köylülere olan ilgiyi dile getiren birçok açıklama bulmak mümkün. Atatürk'ün söylevleri dahil birçok resmi söylemde kırsal bölgelerin gelişiminin rejimin en önemli görevi olduğu söylenmekteydi. Keza, rejimin propaganda organları olarak kurgulanan Halkevlerinin köycülüğe verdiği önemde, özellikle de Ankara Halkevi dergisi *Ülkü'* de Nusret Kemal Köymen gibi yazarların konu ile ilgili makalelerinde ya da devlet tarafından öğrenci ve öğretmenlerin yaz tatillerinde köylere gitmelerinin teşvik edilmesi gibi olgularda da gözlemlenebilir (Köymen, 1964, 64). Daha da önemlisi, maarif vekaletinin köylerde eğitimi iyileştirmeye yönelik projeler tasarlamaya çalışması da aynı

döneme rastlar. Bu dönemde halka gitmek, Anadolu'ya gitmek, yeni rejimin meşruiyetinin köye ve köylüye dayandırılması, bir ülkü ve umut olsa da Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştirilen ordunun bütün nefer kısmı, Anadolu köylülerinden oluşmaktaydı. Halka doğru gitmek söylemi esasında somut halk değildi. Muhayyel olarak yeni rejimin yaratmak istediği halktı. Dönemin romanlarında hikayelerinde, Anadolu köylüsünün içinde bulunduğu sefil koşulları anlatan pek çok eserde bu fukaralık konu edinilmekteydi. Nabizade Nazım'ın Karabibik hikayesi yine Ahmet Haşim'in Anadolu Köyü'nü özetlediği yazıları, Refik Halit Karay'ın İttihatçılar tarafından sürgüne gönderildiği yıllarda tasvir ettiği kırsal alan manzaraları, birbirini bütünleyen nitelikteydi. II. Meşrutiyet yıllarında Refik Halit Karay Ankara'ya sürgününde Ankara için "Çorak, kurak ve irak" diye tasvir ediyordu (Karay, 2021, s.38). Bu yıllarda Anadolu köyü için Ahmet Haşim "Neşesiz yorgun renksiz harabe yığınları diye bahsediyordu (Ahmet Haşim, 2018, s. 13)

Cumhuriyetin ilk on yılında sözü edilen bu manzarayı değiştirip dönüştürecek sermaye birikimi gerçekleştirilemedi ve yol ağı 1930'lu yıllara kadar yapılamadı. 1930'lu yıllardan sonra demiryolları ağının 1930'da Sivas hattı Erzincan Erzurum'a kadar uzatılması hat boyunca ekonomik ve toplumsal gelişmenin dinamiği haline geldi. Cumhuriyetin köyü dönüştürme projesi, aynı yıllarda Halk Evleri ve Halk odaları projesiyle de ulusal kültürü yaratma misyonuyla meslek edinme kursları, okuma kolları pek çok eğitim ve öğretimin çeşitli dalları bu kulüpler altında yürütüldü. Köyler ve köylülük bozulmamış ahlak saflığıyla tanımlanıyordu. 1930'lu yıllarda köylülük söylemi kentleşmeye ve kozmopolitizme karşı eleştiriydi. Bu eleştiriler, çoğunlukla yüzeysel ve biçimsel derinlikli olmayan eleştirilerdi. Çünkü yeni kurulan devletin kalkınmasını sağlayacak sanayileşme ve çağdaş bir toplum yaratma projesiyle çalışmaktaydı. Köycülük yaklaşımı biraz da 1929 dünya ekonomik krizinin getirmiş olduğu içe kapanmanın siyasal ve ideolojik sonuçlarından biriydi. Bu nedenle bu dönemde köy ve köylülük üzerine yazılıp çizilen bütün yazılarda köylüyü yücelten avutan yazılar görmek mümkündür. Köylülüğü yeni kurulan cumhuriyetin sınıfsız imtiyazsız bütünlükçü paternalist bir toplum tasarımının fiilen olmasa bile ideolojik olarak en örgütsüz köyün toplumsal dünyası üzerinde temellendirme stratejisine dayanıyordu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında toplumsal sınıf farklılaşmalarını sağlayacak bir sanayi ve sermaye sınıfı zaten gelişmediği için bu söylemin fiili olarak dayandığı kırsal bir zemin mevcuttu. Fakat köyün, köylülerin üzerinden kurgulanan bütün siyasal ve ideolojik projeler ve tasarımlardan köylü dünyasının hiçbir zaman ne katılımı ne bilinci ne bilgisi vardı. 1930'lu yıllarda şehirlerde bile okuryazarlık oranı yüzde on düzeyindeyken modern yaşamın kültürel sembollerini, kalıplarını ve ideolojisini bu geniş köy dünyasına taşıyacak ne kültürel araçlar ne de yeni kurulan devletin ideolojik araçları köylüye ulaşacak sayıda ve yakınlıkta idi.

Köycü söylemin şehirleşmeye kozmopolitizme yönelik eleştirileri totaliter rejimlerin ideolojik olarak dillendirdikleri bir söylemdi. Yoksa daha toplumunun yüzde sekseni köylü olan bir ülkede kozmopolizmin eleştirisinin hiçbir nesnel temeli yoktu. Bu eleştiriler daha çok Hitler dönemi Almanya'sı gibi pek çok ülkede de benzer bir eğilim görülmesine rağmen, köycülüğün daha çok sanayileşmenin sonuçlarına ve özellikle de bir işçi sınıfı bilincine ve bu sınıfın faaliyetlerine karşı duyulan korku ve endişe üzerine temellendiğini görmekteyiz. Nitekim 1935 senesinde Türkiye'de kurulan *Zürre Cemiyeti*'nin çıkardığı bir derginin kapağında cemiyetin arması orak çekiç ve bozkurtlu bir amblemidi. Bu *syncretic* eklemlenme dönemin mütereddit dış politikasının iç politikadaki tezahür biçimi idi. Türkiye'deki köycülerin önemsedikleri sanayileşmeye karşı olup olamamak değildi, her ne kadar 'köycü'lerin çoğunluğu da sanayileşmeye karşı eleştirel bir tavır geliştirmişlerse de ulusal bir sanayinin gerekliliği hemen herkes tarafından kabul ediliyordu.

Bu yıllardaki köycülük düşüncesinin esin kaynağı, devletçilik ideolojisiyle birlikte modern kozmopolitizmi eleştiren Alman kültürel romantiklerinin Türkiye'deki etkisiydi. Örneğin dönemin tarım ve köy sorunlarıyla ilgili pek çok yazısı bulunan Nusret Kemal Köymen'e göre sanayileşmeyle şehirleşme iki farklı gelişme alanıydı (Köymen, 1936, s.

25). Oysa kentleşme ve sanayileşme iki farklı olgu değil aynı olgunun sıralı evresinden başka bir şey değildi.

Köycülerin kırsal yaşamı yüceltmelerinin nedeni, sosyalist fikirlere karşı popülist muhafazakâr köylü kesimini tampon olarak kullanmaktı. Böylece hem dünya görüşü hem de yeni rejimlerin temel dayanağı olarak tarihsel bir blok oluşturulmaktaydı. 1937'de dünyada yükselen totaliter rejimlerin etkisiyle ulusal kültür kaynaklarının köylerde bozulmamış olduğu sıklıkla işlenen temel tezlerden biriydi. Özellikle İkinci dünya savaşının başlangıç yıllarında milliyetçi duyguların en çok yankı bulduğu alan kırsal toplumsal alanlardı (Karaömerlioğlu, 2001, s. 292).

Türkiye'de Kemalizm'in temel söylemi, Fransız devrimindeki aydınlanma ideolojisinin kırsal alanın bütün sorunlarını eğitimsizliğe bağlamasıydı. Eğitim sorunu esasında toplumsal gelişmenin ve modernleşmenin hem nedenlerinden hem de sonuçlarından biridir. Toplumun bütün sorunları çözecek sihirli bir reçete değildi. Bu tür düşünceler daha çok aydın despotizminin ideolojik söylemlerinden esinlenerek Türkiye'de bürokratik elitlerin ve aydınların temel argümanı haline gelmişti. Bu varsayım doğru olsaydı bugün Cumhuriyet'in yüzüncü yılında okuryazarlık oranı %92,5 çıkmasına rağmen (TÜİK, 2022) Türkiye'de cumhuriyetin amaçladığı hatta iki buçuk asırlık batılılaşma çabalarının çağdaş toplum normları norm halinden form haline dönüşmüş olurdu.

Toplumsal üst yapı kurumlarının devletin ideolojik aygıtlarıyla dönüşümünü sağlamanın yolu yine de ekonomik ilişkilere bağlıdır. Köyü dönüştürecek araçların yüzyıllardan beri kapalı kalan otarşik yapılara yeni kurulan Cumhuriyet'in değerlerinin ya da ideolojisinin onayı salt politik ve ideolojik aygıtlarla gerçekleşemez. Gerçekleşmiş gibi görünseler bile biçimsel bir nitelikten öteye gidemez. Toplumsal ilişkilerin içselleştirilip kurumsallaşması çok sınırlı ya da biçimsel düzeyde köksüz ve temelsiz kalmaya mahkûm olur. Nitekim Cumhuriyet'in değerlerinin köy ve köylüde maya tutmadığının politik sonuçlarından biri de Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi ile Kemalist kadro tarafından deneyimlenmişti. Zaten bu fırkanın kurulması bile bizatihi cumhuriyet ideolojisinin maya tutup tutmadığının göstergesiydi. Bu konuda Karaömerlioğlu'nun yaklaşımı da aynı yöndedir. Toplumsal değişim ve dönüşümü salt toplumsal dönüşümün eğitim yolu ile sağlanacağı düşüncesi, köycülük söyleminin bir başka önemli özelliğine götürür: iradecilik vurgusu. Köycüler, eğitim gibi öznel etkenlerden, özellikle de yapısal belirlenimlerden bağımsız olarak insan iradesinin gücüne çok fazla önem atfetmişlerdi (Karaömerlioğlu, 2001, s. 289).

Türkiye'de köy sorunu ile ilgili konular Cumhuriyet'in bürokratik elit ve aydın kesiminin düşünsel gündeminde canlılığını uzun bir süre devam ettirdi. Nitekim 1932'de Türk Ocaklarının Halk Evleri ve Odalarına devredilmesiyle birlikte köylülük sorununu daha sistematik bir biçimde ele alacak Halk evleri ve Halk Odaları uygulaması başlatıldı. Fakat bu projeden de beklenen sonuçlar alınamayınca bu kez daha sistematik ve yapısal proje olan Köy Enstitüleri Projesi 1942 yılında uygulamaya koyuldu. Türkiye'nin yedi farklı bölgesinde 21 adet Köy Enstitüsü projesi 1947'ye kadar bütün bölgelerde tamamlanarak hayata geçirildi. Köy Enstitüsü projesi Türkiye'nin siyasi tarihinde pek çok siyasal tartışmaya neden oldu. Enstitüler özellikle DP partinin 14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelmesiyle birlikte başlayan gündelik siyasal polemiklerin konusu oldu. Esasında bu proje hem sistematik hem de yapısal olarak kırsal ilişkileri dönüştürme kabiliyeti ve gücü olan kararlı bir projeydi. Bu projenin toplumsal siyasal ve ekonomik sonuçları uzun vadede olsa çok olumlu sonuçlar doğurdu.

Bütün bu çabaların temel amacı, Cumhuriyet'in köyü dönüştürme projesi olarak en sistemli ve kapsamlı projeydi. 1942 de başlayan bu proje İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin batılı liberal kampa yanaşmasıyla birlikte müfredatı tamamen değiştirildi. 1946 yılında Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve Tonguç ekibinin görevden alınıp yerlerine Reşat Şemsettin Sirer'in getirildi. Köy Enstitülerinin programı yapısal bir değişime tabi tutularak dönüştürüldü (Ekmekçi, 1976, s. 24).

1954 yılında da Demokrat Parti bu okulları Öğretmen Okulu olarak değiştirdi. Türkiye’de gündelik siyasal tartışmaların konusu olan bu sorun esasında Köy Enstitülerini Demokrat Parti’nin eşraf mütegalibe toprak ağalarıyla iş birliği içinde Köy Enstitülerini kapattığı söyleminin hiçbir nesnel dayanağı yoktu. Bu okullar bizzat Cumhuriyet Halk Partisi zamanında, kendi tasarrufuyla içeriği boşaltılmıştı. DP döneminde sadece bu okulların ismi değiştirildi. Türkiye’de köylülük sorununun çözümü siyasal rejimin kendine taban oluşturma umutlarının ve beklentilerini biraz da hayal kırıklığıyla sonuçlandığı bir alan oldu (Küçükömer,1994, s. 125) Nitekim Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu hayal kırıklığını cumhuriyetin devrimci kadrosu içinde bürokrat elitlerin yalnızlığını şu cümlelerle itiraf ediyordu. “Eğer devrimci bir iki lidere bir şey olursa bütün devrimlerin yok olacağı korkusu belirmişti,” diye yazıyordu. Halk nerede idi köylü efendimiz nerede idi devrimler kimler için korunacaktı? Soruları cumhuriyetin köyü dönüştürme konusundaki umutsuzluğun bir başka ifadesiydi (Karaosmanoğlu,1968, s. 46).

Yine buna benzer duyguları daha geç bir tarihte dile getiren bir başka yazar ise Doğan Avcıoğluydu. Nitekim 27 Mayıs 1960 İhtilali’nin proteryan iktidarıyla birlikte ihtilalin düşünsel şantiyesinde dolaylı ilişkisi olan bir aydıdı. Doğan Avcıoğlu’nun “Zinde güçler tezi” Cumhuriyet’in kırkıncı yılında dahi köylülüğün devrimlerin ve modernleşmenin önündeki en büyük engel olduğunu ima ediyordu. Türkiye’de devrimci güçlerin köylü muhafazakâr yığınların oyuyla iktidara gelmesinin mümkün olmadığını bunun yerine kestirme yollardan iktidarı ele geçirip tam bağımsız bir Türkiye düşüncesini dile getiriyordu. Nitekim Avcıoğlu 1965 yılında Türkiye İşçi Partisi’nin Parlamentarizm tartışmalarında devrimci güçlerin işçi sınıfına da güvenmemesi gerektiğini ileri sürüyordu. 1965 yılındaki seçimlerde TIP’in (Türkiye İşçi Partisi) almış olduğu % 3,1 oyun işçi sınıfının oyu olmadığını ve bu oyların kentli eğitilmiş orta sınıfın ve memurların oyu olduğunu iddia ediyordu. Avcıoğlu’na göre Türkiye’de işçi sınıfı çoğunluğu itibariyle muhafazakâr ve köylüdür. Bu nedenle bu niteliğe sahip köylülere, işçilere ümit besleyerek devrim yapılamayacağını ileri sürmekteydi. 1965’te Türkiye İşçi Partisi’nin aldığı oyların çoğunluğunun memur oyları olduğu için memurlar ile de devrim yapılamayacağını vurgulaması Türkiye’de Kemalizmin köylülüğü dönüştürme konusundaki umutsuzluğunun itirafıydı (Avcıoğlu, 1980, s. 228).

Türkiye’de köy sorununun çözümünde tartışma konularından biri de büyük toprak mülkiyeti sorunuuydu. 1945 yılında CHP tarafından topraksız köylüye toprak edindirme amacıyla Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gündeme getirildi. CHP’nin bu yasa önerisinin düşünsel ve teorik kaynağı Fransız Devrimi’nde Jakobenlerin 1792 tarihinde getirmiş olduğu toprak yasasından esinlenmişlerdi (TBMM, 1945) Jakobenlerin Fransa’da yürürlüğe koydukları bu yasa Fransa’da aristokrasiye ait büyük toprak mülkiyetini böldü. Napolyon dönemine kadar Fransa’da büyük toprak mülkiyeti bölünüp parakende hale gelince geleneksel büyük toprak mülkiyeti üzerinden iktidarını pekiştiren yerel güçlerin gücünü zayıflatarak merkezi devlet gücünü egemen kıldı (Weber,1991, s. 45). Fakat Türkiye’de Cumhuriyeti kuran elitlerin gözden kaçırdıkları durum, Fransa’dan farklı olarak Anadolu’da esasen toprağın kıt değil nüfusun kıt olduğu gerçeğiydi. Zaten tehirden sonra gayri Müslimlerden kalan mülkleri yani emval-ı metruke oranı düşünülürse topraksız köylü sorunu büyük ölçüde Fransız devriminin bir ezberinden öte bir şey değildi.

Türkiye’de büyük toprak mülkiyeti köylülüğün dönüşümü meselesinde ve toprağın bölüşüm ilişkilerinde başlıca engel olduğu varsayımı gerçeği yansıtmamaktaydı. O yıllarda Türkiye’de birkaç vilayet hariç kırsal alanı ticari devreler üzerinden pazara ekleyecek ne köy yolları ne şehir yolları ağı gelişmiş düzeyde değildi. Bu tabloda ekilebilir alanlarda kullanılan tarımsal teknolojinin yüzde seksen oranında halen karasabana dayanmaktaydı. 1936 yılında Traktör sayısı 961di. Bu sayı 1948’de 1750’ye ulaşacaktı. Traktör sayısının iki bin civarında olduğu bu koşullarda piyasa için artık ürün üretmek

mümkün değildi. Nitekim 1977 de yeniden canlanan Feodalite ve ATÜT tartışmalarında Bahattin Akşit bu varsayımın temelsiz olduğunu ispatlamıştı (Akşit,1966, s. 25).

Bu tartışmanın 1945'deki uzantısı olarak Toprak Yasasının 17. maddesiyle ilgili olarak beş yüz dönümden fazla büyük mülklerin topraksız köylüye dağıtılması meselesidir. Hatta Demokrat Parti'nin bu büyük toprak mülkiyetini temsil ettiği partinin kuruluşunu, toprak sınıfı ağaların sınıfsal çatışmasından doğduğu tezi temel kabullerden biridir. Çok partili rejime geçişle birlikte 14 Mayıs 1950' de DP'nin iktidara gelmesiyle tarımda kapitalist yöneliş hızlanmış karayollarıyla ulusal ağları birbirine eklenerek metalaşma sürecine ivme kazandırmıştır. Köyün durağan otarşik yapısının çözülüp kapitalist ilişkilere dönüşmesi ulus devletin pazar ağıyla bütünleşik bir yapıya eklenmesi, siyasal ideoloji ve yaşam biçimini de dönüştürmüştür. Bu durum bazen siyasal düzlemde ve retorik düzeyde köye ve köylüye "ilanı aşk" söylemlerine varmıştır. Türklere olduğu kadar köye ve köylülüğe şiir yazan, kaside okuyan mebuslar az bulunur (Kuruç, 1989, s.186). Bütün bu politik retoriğe rağmen tarımsal alanda ticarileşme ve durağan otarşik yapı çözülüp çeşitlenerek kapitalist ilişkilerin dışsal etkisiyle meta üretimi ve dolaşımı yavaş da olsa gelişmeye başladı (Erdost, 1989, s. 208). Feodalite ve ATÜT tartışmaları Türk tarihçiliğine önemli katkılar sunan verimli tartışmalardan biriydi. Nitekim bu konuda en özgün görüşlerden biri de Baykal Sezer'di Sezer'in amacı özgün bir sosyolojik perspektif ve yöntemle Türk toplumsal yapısını tarihsel temellerini yeniden tanımlamaktı. Bu nedenle Osmanlı üretim tarzını Feodalizm ve ATÜT olarak tanımlayan her iki görüşe karşıydı. Sezer'e göre Batı kapitalizmini açıklayan, Doğu sorunu esas almayan Marx ve M. Weber'i eleştirmekteydi (Sezer, 1989, s. 25). Bu analizleriyle Osmanlı'nın feodalizm olarak tanımlanamayacağını eğer feodal bir üretim sistemine sahip olsaydı dönemin en güçlü devleti olmasına rağmen neden kapitalizme geçememiştir diye bu görüşleri eleştirmekteydi (Sezer, 1988, s.52). Feodalizmin toplumsal sınıflarına dikkat çeken Sezer, Aristokrasi, Ruhban sınıfı, halk sınıfı olan feodalizmin sınıf yapısının Osmanlı' da hiçbir zaman bulunmadığını belirtir. Sezer'e göre köy sorunu, ayrıca başka bir yönü ile Osmanlılığın tasfiyesi ve Cumhuriyet rejiminin kuruluş dönemlerinde yine öne atılmıştır. Osmanlıda Türk rençberdir yargısından yola çıkılarak yıkılan imparatorluğun Osmanlılığına karşılık yeni rejimin Türk olmak niteliğini vurgulamaktaydı. Bu dönemde Köy sorunu yine gündeme gelmiş ve köy romantizmi alabildiğince körüklenmişti. (Şenay, 2022, 60) Köylülük, yeni Cumhuriyet rejiminin ideolojisini oluşturmaktaydı. "Köylü efendimizdir". Osmanlılığın, kendisini üretici kesimlerden özenle ayırmak amacıyla Türklükten ayrı bir Osmanlılık görüşünü güçlendirmiştir. Sezer'e göre (1988, 78) Osmanlıyı reddi miras etmek için bazı meslek kollarının azınlıkların tekeline bırakıldığı savı Türklük ile köylülük arasında zorunlu bir bağ kurulmasının ideolojik manipülasyonu. Köy sorununa Cumhuriyet döneminde yaygın yaklaşım biçimi bir tür devri sabık yaratmaktı. Böylece modern devletin meşruiyetini sağlamanın aracı olarak geleneksel yönetici kadroyu eleştirerek yeni rejime istenen yönü vermektir.

5. Cumhuriyet Döneminde Kırsal Alanın Ekonomik ve Toplumsal Manzarası

Lozan'la birlikte kabul edilen liberal ticaret rejimi tarım ağırlıklı olan Türkiye ekonomisi için ticaret hadlerinin aleyhinde bir gelişmeydi. Cumhuriyetin kuruluşunun onuncu yılına kadar devam eden bu liberal politikalar 1929 Dünya ekonomik kriziyle son buldu (Boratav, 1998, 64). Cumhuriyet'in ilk on yılında görel olarak ithal edilen iki bin traktörün tarımsal üretime olumlu katkısı oldu. Kurtuluş savaşı sonrası tarımda teknolojinin kullanılması iki temel zorunluluktan kaynaklanmaktaydı. Kurtuluş Savaşı'nda genç insan gücünün büyük bir kısmını kaybeden ülkede esas kıt olan toprak faktörü değil emek faktörüydü. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk yıllarında traktör sahipleri

askerlikten muaf tutularak üretim özendirildi (İlkin, S ve Tekeli, İ, 1988, s. 83). İthal edilen bu traktörler hükümetten teşvik alan büyük toprak sahipleri tarafından ithal edildi bu traktörler daha çok Ege ve Çukurova'da tüccar çiftçilerin üretim ve gelirlerinin yükselmesine ve kapitalist piyasayla eklemlenmesiyle sonuçlandı (Çağpar, 1949, s. 38). Kapitalist piyasayla eklemlendiği ticari devreler liman kentleri ve onların çevresindeki tarım ürünlerinin dünya piyasasıyla eklemlenmesi bu yerleşim yerlerindeki Gayrimüslim kesimin başlıca uğraş alanıydı. Bu ticari halkanın liman kentlerinden başlayarak ithalat ve ihracatı sağlayan ticari devrelerin bütün halkalarında Gayrimüslim sınıflar yer almaktaydı. Bu devrelerin pek azında bulunan yerli Müslüman tüccar neredeyse yok mesabesindeydi. Bu sadece ticari devrelerde değil finans alanında özellikle Osmanlı toprak düzeninin bozulmasından sonra iltizam işleri gayri Müslimlerin başlıca uğraş alanıydı. Örneğin kurtuluş savaşı öncesinde Ankara, Çorum, Çankırı ve Yozgat'ın aşar vergisi geliri tek bir gayrimüslime aitti. Buna benzer pek çok somut örnek sunulabilir; örneğin aşar vergisinin gerçek değeri bin lira iken bir mütegalibe ufak bir aşiretin aşarını yılda 200 liraya iltizam edebiliyordu. Mültezim aşiretten 1400 lira vergi almakta, hazineye 200 lira gelir gitmektedir. Bundan başka, öşürü verilmedikçe harmanın kaldırılması mümkün olmadığından, mültezimler öşürü almayı kasten geciktirmekte ve harmanı açıkta bırakma tehdidiyle çiftçiyi ezdiğini anlatılmaktadır (Rey, 2014, s. 98)

Gayrimüslim aracı sınıfın mültezimliği yanı sıra ticari devrelerin işleyişinde Rum ve Ermeni ikinci basamak araçlar büyük toprak sahipleri ile ürün karşılığında avanslar açmakta ve ürünü toplamak için üçüncü basamaktaki çoğu Müslüman olan araçları hizmetlerinde kullanmaktaydılar. İmparatorluğun bürokratik elitleri için yükselme alanı asker ve sivil bürokratik mevkilerdi (Ortaylı, 1962,24) Gayrimüslimler için ise yükselme yolu olarak ticari ve mali işler ön plana geçmişti. Gayrimüslim aracı sınıf ticari ve mali işlerle uğraşmanın verdiği ilişkilerle Avrupa dillerini iyi derece öğrenmişler tercüme odalarındaki kadrolar da 1821 Mora İsyanına kadar bu sınıftan ya da onların çocuklarından oluştuğu için Osmanlı diplomasisini dolaylı olarak yönlendirme konusunda etkin hale geldiler. Nitekim Ahmet Mithat Efendi bir yazısında "*Desais-i nassarayı tahsili ittıla edecek*" adam kıtlığından söz ediyordu. Yani Hıristiyanların hile ve desiselerini anlayıp kavrayacak adam eksikliğinden söz ediyordu (Mithat, 2013, s. 101).

Cumhuriyetin ilk on yılında ise Lozan antlaşması gereğince yapılan nüfus mübadelesiyle bir milyona yakın Hıristiyan nüfus Yunanistan'a göç ettirildi. Bu nüfusun büyük kısmı Ege bölgesinin vilayetlerinde üzüm incir tütün gibi ihracat ürünlerini üreten kesimdi. Mübadele sonrası bu ticari ve üretim faaliyetleri büyük ölçüde küçülmeye sonuçlandı (İlkin, S, Tekeli, İ.1988, s.95). Tarımda kalkınmayı sağlamak için yeni kurulan cumhuriyet 1925 yılına aşar vergisini kaldırma yoluna gitti. Aşarın kaldırılması büyük çiftçinin gelirini yükseltirken küçük çiftçiyi de olumlu yönde etkiledi. Fakat bu etkiler yine de sınırlı kaldı. 1929 yılında Amerika'da patlak veren krizle tarım ürünleri fiyatlarının hızlı bir şekilde düşmesi ve tarıma bağlı sanayi işletmelerinin iflasıyla devam eden bu kriz Türkiye'de tarımını da derinden etkiledi (Yasa, 1962,38). Krizi izleyen dönemde hükümetin liberal ekonomi politikasına karşı hoşnutsuzluğu Türkiye'nin serbest ticaret politikasından çıkmasını yasaklayan Lozan maddesinin süresinin dolmasıyla aynı zamana rastladı. Sonuç olarak, düşük fiyatların ilk etkilerinden hemen sonra başlatılan koruyucu politikayla buhranın ticaret üzerinde yıkıcı etkileri daha da artırmış oldu. Bu durumda bürokrasi yeni bir eylem özgürlüğü buldu. Büyük çiftçiler artık koalisyonun vazgeçilmez bir ögesi olmaktan çıkarak yeni ekonomi politikaların arayışında yeni ortaklar arayışına girdi (Keyder, 1983, s. 199).

1929 Tarım ürünleri fiyatlarında meydana gelen büyük çöküş dünya ticaretinin dört yıl içinde % 60 oranında azaldığı bir sırada devletler kendilerini ulusal piyasalarını ve paralarını dünya ekonomisindeki kasırgaya karşı korumak için giderek yükselen engeller kurarken buldular. Bunun, dünya refahının üzerine dayandırılması gerektiğine inandıkları çok taraflı dünya ticaret sisteminin ortadan kaldırılması anlamına geldiğini gayet iyi biliyorlardı (Hobsbawm, 1996, s. 115).

1930'larda yönetimin elinde küçük çiftçiye ulaşabilecek tek kuruluş Ziraat Bankasıydı. Fakat bu bankanın yalnız adı var olmasına rağmen, büyük çaplı bir tarım politikasının finansını sağlayacak gücü yoktu. Bu durum devlet, bankanın desteğine değil banka devletin desteğine dayanmaktaydı. Banka tarımdan çok ticarete dönük çalışmaktaydı. Bu nedenle banka Cumhuriyet yönetiminin tarım politikalarına varlık kazandıracak bir araç haline dönüşemedi (Keyder, 1983, s. 201). 1929 kriz döneminde bütün dünyada olduğu gibi ekonomi büyük ölçüde dışa kapandı. Devlet, ithalatı azaltarak ve genelde mal mübadelesini denetleyerek büyük çiftçiyi zarara soktu. Büyük çiftçi ne 1920'lerde olduğu gibi ithal edilmiş girdiler (traktörler) satın alabilirdi, ne de önceki on yılda tadını çıkardığı ihracat pazarına girebilirdi (Pamuk, 1984, 43).

1929 kriziyle ekonominin dışa kapanmasının bir başka olumsuz yönü üretimin düşmesiyle sonuçlandı. Büyük çiftçinin daha fazla traktör ithal edememesi, traktör kullanarak toprakların tarıma elverişli duruma getirilmesiyle başlayan yaygın tarımın sona ermesi demektir (Tökin, 1934, s. 42). Petrol ve yedek parça ithali de durdurulmuştu. Ancak, hala sürülecek toprak miktarı büyük oranı oluşturmaktaydı. Nüfus arttıkça, küçük üreticiler, traktör yerine emek girdileri kullanarak toprakları ekmek suretiyle kriz sürecinde daha da kapalı geçimlik bir yapıya büründü. (Kuruç, 1989, s. 164).

6. Sonuç

Köy olgusu ve ona yönelik bütün tanımlar ve analizler hangi perspektiften hareketle yapılırsa yapılsın modernleşmeyle birlikte bu yapıların çözüldüğü dönüştüğü bütün sanayileşen toplumlarda aynı biçimde deneyimlenmiş olmasa da sonuçları itibariyle kentler lehine ya da kentleşme lehine mekân ve toplumsal yapının geri dönüşsüz yapısal bir dönüşümle sonuçlandığından kuşku yoktur.

Yirminci yüzyılın başında sanayileşme kentleşme ve kozmopolitizmin çeşitli biçimlerine karşı yöneltilen eleştiriler kırsal yaşamın pastoral dünyasını romantik bir muhayyile ile savunulsa da değişimin somut kurumları ve düşünceleri karşısında duygusal durum ya da durumsallığın dayanma gücü yoktur.

Bu değişim ister modernleşme kuramlarının kültürel değişim dönüşüm kavramlarıyla açıklansın ister ekonomi-politiğin kapitalistleşme sürecinde kırsal alanı tasfiyesi olarak yorumlansın her iki durumda yapısal bir dönüşümün sonucu olarak geleneksel topluluk yapılarının çözülerek yeni toplumsal farklılaşmaları ortaya çıkardığı sonucuna varılmıştır.

Avrupa'da 19. yüzyıldan başlayıp yirminci yüzyıl boyunca devam eden ulus devletlerin merkezileşme süreciyle köy ve köylülük, *topluluk* yapısından *toplum* yapısına evrilerek uluslaşma kültürü içinde üst bir kimliğe evrildi. Bu evrilme süreci sanayileşmesini geç tamamlayan toplumlarda siyasal ve bürokratik elitler tarafından büyük ölçüde siyasal ideolojik aygıtlarla gerçekleştirme yoluna gidildi. Sanayileşmenin kendiliğinden değiştirici dönüştürücü gücünden yoksun olan toplumlar geleneksel kırsal yığınları modernleşmenin önünde engel olarak aydınlanması gereken yığınlar olarak gördüler. Sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin çok zayıf olduğu toplumlarda yeni rejimlerin meşruiyetini sağlamak için bu engeli aşmanın tek bir yolu kalıyordu. Aydınlanmanın kurumlarını ve ideolojisini devletin ideolojik aygıtlarıyla okullarıyla toplumun geniş yığınlarına kabul ettirmek. Kırsal alanın dönüşümü ile ilgili ister sosyolojik ister iktisadi yaklaşımlarda olsun kırsal alanın değişimi ve dönüşümü modernleşme sürecinde aşılması gereken ara bir durak olduğunu gördük. Bu nedenle kırsal alanla ilgili bütün teorik ve metodolojik analizlerin terminolojisi de folklor ve etnografyanın geçmişe ait objelerine dönüşmeyle sonuçlandı. Nitekim 19. yüzyıl sanayi çağında Avrupa'da sanayileşme ve kentleşme ile birlikte etnografyanın ve folklor tarihinin ve araştırmalarının bu dönemde hız kazanmasının bu değişimin bir sonucu olduğu bu tartışmalardan çıkarılan bir başka sonuçtur.

19. Yüzyılda Avrupa'da başlayan bu süreç toplum ve topluluklar ne kadar kültürel özgünlük taşırlarsa taşırsınlar dış dinamiklerin ve teknolojik konjonktürlerin derecesine ve etkisine göre bazı köylü toplumların diğerlerine göre daha muhafazakâr bazılarında

ise daha radikal yönelimlere sahip olabilecekleri bu tartışmadan çıkarılan diğer bir sonuçtur.

Türkiye özelinde ise kırsal alanın dönüşümü sorunu devletin ve bürokratik elitin modernleşme projesi olarak toplumun geniş katmanlarından çok dar bir alanla sınırlı kaldı. Başka bir deyişle, bürokrasi ve merkezi iktidarın sadece siyasal aygıtlarıyla gerçekleştirilmeye çalışılan dönüşüm sadece devlet görevlileri grubuyla sınırlı kaldı. Modernleşme projesine öncülük edecek burjuvazi gelişmediği için bu rolü devlet aygıtı ve bürokrasi üstlendi. Bu modernleşme projesi bir anlamda Kemalist devrimlerin ve devletin ana hedefi kapitalist dönüşümün biçimsel gereksinimlerini karşılamaktı. Bu gereksinimler hukuk düzeni, yeni yönetim modern bir idari aygıtla bir ulus devleti oluşturup ulus inşasıyla hem egemenliğin kaynağını hem de kullanımını ulusa dayandırmaktı. Bu kurucu ideoloji Avrupa'da olduğu gibi burjuvazi tarafından değil bürokratik elitler tarafından modernleşmeci bir proje olarak hayata geçirildi.

Köylülük sorununun teorik tartışmalarının Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal tarihi bakımından gözlemlenen seyri ise Cumhuriyetin 1930'lardan sonra sanayi ve kalkınma planlarıyla kapalı köy ekonomisini meta üretimine dönüştüren üretim güçlerinde yapısal değişiminin bu yıllardan sonra başladığıdır. Bu sürecin ivmesi yavaş da olsa üretim güçlerindeki temel değişimin öncüsü oldu. Özellikle Anadolu demiryolunun açılmasıyla birlikte kentlerin ve pazarların birbirine bağlanması üretim-pazar ağlarını eklenmesini sağladı. Bu dönüşüm sonunda köyde tarımsal işletme birimlerinin kapalı otarşik yapıdan çıkarak dış pazarlara bağlanarak toplumsal mobilizasyona ve değişime ivme kazandırdı.

Türkiye'de kırsal yapıların toplumsal ilişkileri bakımından ise çeşitli dönemlerde ve konjonktürlerde Kemalizm'le eklemlenmeye ya da Kemalizm tarafından toplumsal meşruiyeti adına ya da ona rağmen dayandığı bir dünya görüşü içinde anlam buldu. Bu olguyu hem liberal perspektiften hem de ekonomi politik perspektiften yaklaşan eğilimlerde kendilerini Kemalizm'le özdeşleştirerek meşruiyet sağlamaya çalışmışlardı. Kemalizm bir modernleşme projesi olarak reel politik anlayışın biçimlendirdiği pragmatizmin milliyetçilikle şekillendiği aydınlanmacı pozitivist bir anlayıştı. Düşünsel temelini aydınlanmadan alan bir anlayışın köy ve köyün dayandığı düşünceyle kurmuş olduğu ilişki geçici pragmatik bir temeldi. Kemalist ideolojinin dayandığı Halkçılık ise Fransızların ulus anlamında kullandıkları millete daha yakın bir kavramdı. Halkçılık kavramı kırsal alanı çağrıştıran geniş toplum kesimlerinden çok kentli bürokratik elitlerin idealleştirdiği bir düşünceyle sınırlı kaldı. Politik düzeyde taban bulmasa bile bürokratik elitlerin hem modernleşmeci ideolojisi olarak hem müesses nizamla olan himaye ve vesayet ilişkisinin varlık alanıydı bu süreç 1950'den sonra farklı bir yöne evrildi.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle 1950'lerde kırsal mobilizasyonun siyasal ve toplumsal sonuçları çok farklı amaçlara hizmet etti. Bu süreç Türkiye'de esnaf, eşraf köylüler, tüccarlar ve toprak sahipleri ittifakı tarafından desteklenen merkez sağ partilerinin tabanını oluşturdu. Bu grupların yapıları değişmesine rağmen siyasal davranışları aynı yönde devam etti. Bugün Cumhuriyetin yüzüncü yılında kırsal alanın politik yöneliminin kırsal alanı terk ettikten sonra da kentleşme süreçlerinde bu düşünceyi konsolide edecek cidentalit sembiyotik ilişkilerin kentlerde halen belirleyici olduğu bir gerçektir. Bu ilişkiler halen Türkiye'de kamusal otoritenin yerine ikame olunmakta, devlet kurumlarında himaye ağları ekonomik alanda ise ticari örgütlenme ve şirketleşme biçiminde varlığını kent dünyası içinde de daha da pekiştirdi. Bu nedenle Cumhuriyetin Türkiye'de kırsal alanı değiştirmeye yönelik projeleri 1950'li yıllardan itibaren her defasında popülizmin ve iç siyasetin retorik duvarına çarptığı için hedeflenen amaçlarına ulaşamadı.

1980 sonrasındaki kırsal alandaki durum ise ülkede uygulanan neo-liberal ekonomik politikalarla ithalat rejiminde vergi oranlarını düşürecek yasal düzenlemeler yapıldı. Bu düzenlemek gıda ürünleri tarım ürünlerinin serbestleşmesini düzenleyen değişikliklerdi. Bu düzenlemelerle tarım ve gıda ürünleri ithalatında önemli oranlara ulaştı Kendine yeter durumda olan ülkenin tarım hayvancılık ve gıda sektörü büyük ölçüde küçülmeye

başladı. Tarım, gıda ve hayvancılıkta yapılan bu liberal değişimler Türkiye’de üreticiyi zayıflatarak yerel üretimin ve hayvancılığın gerilemesiyle sonuçlandı. 1990 lara gelindiğinde Avrupa Birliği’ne girme süreciyle üretimden kopuk onun yerine ithalatı ön plana alan bir yapıya büründü. Türkiye son yirmi yılda Avrupa Birliği’ne girme süreci Avrupa müktesebatını yerine getirmek için üretim kabiliyetini ve süreçlerini temelden sarsan tarımda geri dönülmeyecek politikalarla bu yapısal dengeyi bozan değişimlerle sonuçlandı. Avrupa’da tarım ürünleri bakımından ihracatçı olan Türkiye’yi ithalatçı konuma düşürdü.

Türkiye’de kırsal alanın toplumsal dönüşümüyle ilgili olarak bu makalenin tartışmalarına bir yekûn çekerken köy ve köylülük formasyonun yüzyıllık değişiminin sonuçlarını daha iyi analiz edebilmek için cumhuriyetin *finde de siecle’* (yüzyıl) ında yapısal analizlere veri sağlayacak daha ayrıntılı monografik çalışmaların disiplinler arası bir yöntemle bir araya getirilmesini çözümleme önerisi olarak belirtelim.

Kaynakça

- Ahmet M. (2013). *Üss-İ İnkılap*, İstanbul Dergâh Yayınları.
- Akşit, B. (1966). *Türkiye’de Az Gelişmiş Kapitalizm ve Köylere Girişi*. Ankara: ODTÜ Öğrenci Birliği Yayınları.
- Avcıoğlu D. (1980). *Devrim ve Demokrasi Üzerine*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Avcıoğlu D. (2000). *Milli Kurtuluş Tarihi 1938’den 1995’e*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (2003). *Türkiye’nin Düzeni I.II*, İstanbul, Tekin Yayınevi.
- Berman, M. (1999). *Katı Olan Her şey Buharlaşıyor*, (Çev. Altuğ, Ü. Peker). İstanbul İletişim Yayınları.
- Bernard, L. L. (1917). A Theory of Rural Attitudes, *American Journal of Sociology*, 22(5), 630- 649
- Boratav, K. (2004). *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*, Ankara İmge Yayınları
- Boratav, K. (1998). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, İstanbul: Gerçek Yayınları 1998
- Boswell, L. (2009). *Rethinking the Nation at the Periphery: French Politics, Culture & Society*, 27(2), 111-126.
- Braudel, F. (1993). *Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm II*, (Çev. Kılıçbay, M. A.). Ankara Gece Yayınları.
- Braudel, F. (1993). *Uygarlıkların Grameri*, (Kılıçbay, M. A., Çev.), Ankara: İmge Kitabevi
- Camfield, D. (2020). From Revolution to Modernizing Countr-Revolution in Russia, 1917-28. *Historical Materialism*, 28(2), 1-33.
- Çağpar, İ. (1949). *Köyde Hakiki Reform ve İdeal, Köycülük*, Samsun Matbaacılık
- Chayanov, A. V. (1966). *The Theory of Peasant Economy*, (Jaffe, W, Trans). Richard D. Irwin, Inc. Homewood, Illinois
- Çankaya, Ş. (1947). *Köye doğru*, İzmir: Nefaset Matbaası.
- Debrey, R. (1997) Cumhuriyetçi misiniz Demokrat mı?, (Arslan, A. Çev) *Türkiye Günümü* 26(5).
- Dincer, A. (2023). Tarım Sayımları Çerçevesinde Tarım İşletmeleri ve Kullanılan Arazi Büyüklüğündeki Bölgesel Yansımaları. *Fiscaoeconomia*, 7(2), 1557-1590. doi: 10.25295/fsecon.1251809
- Ekmekçi, M. (1976). *Öksüz Yamalıği Köy Enstitüleri*, Ankara Çağdaş Yayınları,
- Erdost, M. İ. (1989). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Mülkiyet İlişkileri*, Ankara: Onur Yayınları
- Ergil, D. (1977). Toward A Theory of Modern Peasant Movements: With Special Emphasis on Türkiye. *Islamic Studies*, 16(2), 97-116.
- Halpern, J. M., & Brode, J. (1967). Peasant society: Economic changes and revolutionary transformation. *Biennial Review of Anthropology*, 5, 46-139.
- Haşım, A. (2018). *Bütün Şiirleri*, Haz: İngi Enginün Zeynep Kerman, İstanbul Dergâh Yayınları.
- Hobsbawm, E. (1996). *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. (Çev: Alagon, Y.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- İslamoğlu, H. (1991). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Köylü*, İstanbul: İletişim Yayınları
- İlkin, S. Tekeli İ. (1988). *Türkiye’de Tarımsal Yapılar*, Ankara; Türk Sosyal Bilimler Derneği.

- Karaosmanoğlu, Y.K. (1968). *Politikada Kırkbeş Yıl*, İstanbul; Bilgi Yayınevi.
- Karaömerlioğlu, M.A. (2001). Türkiye’de Köycülük Kemalizm (içinde *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*) İnsel, A. Ed. İstanbul; İletişim Yayınları, ss. 285-296.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2001). *Türkiye’de Köycülük*. Kemalizm Ed. Ahmet İnsel. 284-296
- Karay, R. H. (2021). *Delî*, İstanbul; İnkılap Kitapevi Yayınları.
- Kautsky, K. (1988). *The Agrarian Question*, (Burgess, P, Trans). London. Zwan Publication
- Keyder, Ç. (1982). *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*. Ankara: Yurt Yayınları,
- Keyder, Ç. (1983). *Toplumsal Tarih Çalışmaları*. Ankara Dost Kitabevi Yayınları. 1983
- Keyder, Ç. (1988). Türk Tarımında Küçük Meta Üretiminin Yerleşmesi 1946-1960, *Türkiye’de Tarımsal Yapılar*. Der. Ş. Pamuk, Z. Toprak Yurt Yay.1988
- Keyder, Ç. (1988). Bureaucracy and Bourgeoisie: Reform and Revolution in the Age of Imperialism, *Ottoman Empire: Nineteenth-Century Transformation Review (Fernand Braudel Center)*, 11(2). 151-165.
- Khan, J. S, (1985). Peasant Ideologies in The Third World, *Ann Revive Anthropology*, 49-75
- Köymen, N. (1933). *Bir Köycülük Projesi Tecrübesi*. Ülkü Sayı:7 Ağustos 1933.
- Köymen, N. (1936). *Sanayileşme Üzerinde Düşünceler*. Ülkü Sayı: 37 Mart. 1936
- Köymen, N. (1964). *Köycülük Bilimi*, İstanbul: Güven Matbaası.
- Kuruç, B. (1987). *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Kuruç, B. (1988). *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası. I.II.Cilt* Ankara; Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. 1988
- Kuruç, B. (2001). *Kemalist Ekonomiden Kesitler*, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm. İstanbul: İletişim Yayınları,
- Küçükömer, İ. (1994). *Düzenin Yabancılaşması*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lenin, V. İ. (1996). *Tarımda Kapitalizm*, (Güvenç, S. Çev:) Ankara Sol Yayınları
- McLuhan, M, Powers, B. R. Bruce. (2020). *Global Köy*, (Çev: Düzgören), B.Ö, İstanbul Scala Yayıncılık
- Migdal, J (1975). *Peasant, Politics and Revolution: Boundaries and Belonging: States and Societies in the Struggle to Shape Identities and Local Practices*, New York: Cambridge University Press
- Odabaşı, A. (2011). Selanik İttihat ve Terakki Üçüncü Kulübü’nün Köylü / Köycü Gazetesi: Vatandaş. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 22(7). 47-63.
- Oral, N. (2009). Türkiye’de Tarım ve Gıda Sektöründe Yabancılaşma ve Tekelleşme. *Mülkiye Dergisi*, 33(262), 325-341
- Ortaylı, İ. (1962). *Toprak İnsan İlişkileri Açısından Türk Köyünün Sosyo-Ekonomik Yapısının Biçimlenişi*, Ankara: ODTÜ Yayınları.1962
- Pamuk, Ş. (1984). *Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi (1820-1913)* Ankara: Yurt Yayınları
- Pamuk, Ş. Toprak, Z. (1988). *Devletçilik Döneminde Tarım Politikaları*, (Ed. İlkin, S. Tekeli, İ). Türkiye’de Tarımsal Yapılar, Ankara: Yurt Y 1988
- Popkin, L. (1979). *The Political Economy of Rural Society in Vietnam*, California, Üniversity of Califorina Press.
- Rey, A. R.(2014). *İmparatorluğun Son Günlerinde Gördüklerim Yaptıklarım*, Der; Akın, N.Ö., Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Rodrick, D. (1982). Rural Transformation and Peasant Political Orientations in Egypt and Türkiye, *Comparative Politics*. 14(4). 417-442.
- Scott, J. C. (1976). *The Moral Economy of the Peasant*, New Haven: Yale University.
- Sencer, M. (1971). *Türkiye’de Köylülüğün Maddi Temelleri*, İstanbul: Ant Yayınları,1971
- Şenay, İ. Ç. (2022). Baykan Sezer’de Doğu ve Batı Anlayışı, Sakarya Üniv Sosyal Bil Enstitüsü Yayınlanmaşı Yüksek lisans Tezi
- Tökin, İ. H. (1934). *Türkiye’de Köy İktisadiyatı*, Ankara: Kadro Mecmuası Neşriyatı 1934
- Tökin, İ. H. (1946). *İktisadi ve İçtimai Türkiye Cilt 3*, Ankara İstatistik Genel Müdürlüğü
- TBMM. (1945). TBMM Tutanak Dergisi, 14 Haziran 1945, Dönem VII, C.17, Birleşim: 54, s. 59-84.

- TÜİK (2023). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=National-Education-Statistics202249756Okuma%20yazma%20bilen%20oran%C4%B1%20%97,99%2C3'e%20y%C3%BCkseldi>; Yayın Tarihi :26 Mayıs 2023
- TÜİK (2023). [view-source:https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=National-Education-Statistics-2022-49756#:~:text=Okuma%20yazma%20bilen%20oran%C4%B1%20%97,99%2C3'e%20y%C3%BCkseldi](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=National-Education-Statistics-2022-49756#:~:text=Okuma%20yazma%20bilen%20oran%C4%B1%20%97,99%2C3'e%20y%C3%BCkseldi).
- TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755>
- Üstel, F. (1989). Köycüler Cemiyeti. *Tarih ve Toplum*, 12(72), 12-16.
- Weber, M. (1986) *Economy and Society*. (Routh, G and Wittich, vd. C. Trans). Los Angeles: University of California Press.
- Weber, E. (1986). *France Fin de Siecle*, London The Belknap Press.
- Weber, E. (1991). *My France: Politic, Culture, Myth*, Harvard University Press,
- Wolf, E (1969). *Peasant Wars of the Twentieth Century*. New York: Harper and Row.
- Yasa, İ. (1962). *Sindel Köyü'nün Toplumsal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Yıldırım, A. E. (2023). *Ekonomim* <https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/cumhuriyetten-gunumuze-7-tarim-sayimi/709484>. Erişim tarihi. 02.01.2024.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: Sait EBİNÇ (%100)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Sait EBİNÇ (100%)
